

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

КОВАЛЬЧУК ЮЛІЯ АНДРІЇВНА
02 червня 2017 року

УДК: 82.091:82–992(519)"08/19"

**ГЕТЕРООБРАЗ КОРЕЇ У ЛІТЕРАТУРНОМУ
ДИСКУРСІ ПОДОРОЖЕЙ ІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
АЛІЄВА Заміна Керім кизи,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
доцент кафедри тюркології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ЦИХОВСЬКА Елліна Дмитрівна,
Національний авіаційний університет,
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин,
завідувач кафедри журналістики,
реклами і зв'язків з громадськістю;

кандидат філологічних наук
БУГРІЙ Анастасія Сергіївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Інститут філології,
доцент кафедри германської філології.

Захист відбудеться «15» березня 2018 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.15 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано 12 лютого 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Наумовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасна світова спільнота розвивається на засадах мультикультуралізму, зокрема на принципах рівноправного діалогу культур Сходу і Заходу. Інтенсивні глобалізаційні процеси вимагають переосмислення історичної ретроспективи стосунків Заходу і Сходу для визначення курсу майбутніх взаємин між ними. Не підлягає сумнівам актуальність імагологічних досліджень, котрі дають змогу деконструювати сталі етнообрази східних народів, позбутися упереджень та стереотипів, породжених ідеологемами минулого, і по-новому поглянути на східного Іншого.

Імагологія, засади якої були сформульовані у другій половині ХХ ст. європейськими ученими Ж.-М. Карре, М.-Ф. Гійяром, Г. Дизеринком, Д.-А. Пажо, Дж. Лірсеном, М. Фішером, М. Беллером та ін., нині переживає розквіт у контексті загального піднесення міждисциплінарних студій та політичної значущості, зумовленої викликами глобалізації та мультикультурних суспільств.

На теренах України імагологія належить до числа перспективних, але ще недостатньо розроблених галузей наукового знання. Теоретичний фундамент української імагології складають праці Д. Наливайка. Зверталися до імагологічної проблематики С. Андрусів, Т. Бовсунівська, В. Будний, Л. Грицик, Т. Денисова, М. Ільницький, І. Лімборський, Т. Михед, Л. Оляндер, С. Пригодій, Г. Сиваченко та ін. Протягом останнього десятиліття спостерігалось піднесення імагологічних студій, що проявилось у зростанні кількості наукових досліджень із цього напрямку.

Незалежна Україна має 25-річну історію дипломатичних стосунків із Республікою Корея і зацікавлена в налагодженні плідної співпраці з нею у різноманітних галузях. Зростає інтерес українських інтелектуалів до корейської культури, історії та літератури. Крім того, актуальності цьому дисертаційному дослідженню певною мірою додає той факт, що велика корейська діаспора вже кілька десятиліть мешкає на українській території. Отже, вивчення еволюції корейських образів у літературному дискурсі важливе у практичному аспекті, оскільки сприятиме глибшому розумінню культурно-історичних зв'язків між корейцями й світом, а також між корейцями та українцями.

Історія розвитку гетерообразу Кореї у західному дискурсі подорожей, що почалася з середини ІХ ст., була досить насиченою. Література подорожей є важливим складником розвитку словесності. У багатстві форм, наративних моделей, поетикальних засобів та прагматичних функцій літератури подорожей чітко виділяється тематична домінанта зустрічі Свого та Іншого.

Твори літератури подорожей служать фундаментальним матеріалом для імагологічного дослідження, адже дають змогу простежити процеси виникнення етнообразів, їхню еволюцію, взаємні впливи. Література подорожей віддзеркалює традиційні міфологеми та ідеологеми, на основі котрих відбувається формування світогляду, громадської думки, авто- та гетеростереотипів. Образи інших етносів та культур, сконструйовані в літературі подорожей, завдяки інтертекстуальним зв'язкам мігрують до творів фікційної літератури.

Історії контактів між Заходом і Кореєю певних періодів, окремим епізодам,

особистостям і творам літератури подорожей присвячена значна кількість статей та монографій. Однак та обставина, що подорож займає проміжну позицію між літературою факту та красним письменством, вплинула на характер наукового осмислення сприйняття Кореї на Заході: література подорожей, в якій згадується Корея, ставала об'єктом майже винятково історичної царини.

Протягом ХХ – початку ХХІ ст. в Республіці Корея та за її межами поступово зростала інтенсивність досліджень контактів Кореї і Заходу та сприйняття західними мандрівниками корейських реалій. Посилення інтересу до цієї проблематики серед науковців гуманітарного профілю пояснюється і політичними чинниками, й світовими науковими тенденціями.

Окрему групу робіт становлять бібліографічні покажчики та анотації західних джерел про Корею з біографічно-історичними довідками, укладені Г. Ундервудом, Г. Гомпертцом, Національною парламентською бібліотекою Республіки Корея, Пак Техоном, Л. Концевичем, Чон Сонхва, братом Ентоні з Тезе, збірники уривків із творів про Корею за редакцією Г. Феррана, М. Удена, Ю. Ваніна та Б. Пака.

Існують численні публікації історичних та міждисциплінарних студій описів Кореї в літературі подорожей (Чхве Сансу, Б. Пак, Пак Тхегин, Х. де Медіна, М. Кансу, Д. Лаш, Т. Симбірцева, Чон Сонхва, Сін Бонньон, Дж. Грейсон, Кім Хакчун та ін.). Дослідники розглядають описи Кореї в літературі подорожей у контексті вивчення історії та історіографії контактів західного світу і Кореї, лише подекуди вдаючись до окремих елементів імагологічного аналізу. Твори літератури подорожей привертають увагу істориків у якості документів, які дозволяють підтвердити історичні події та простежити їхню хронологію. Повідомлення мандрівників переважно трактуються буквально, без урахування поетикальних особливостей літератури подорожей та літературних конвенцій конкретних епох. Науковці зосереджувалися на встановленні достовірності фактів, описаних у творах, на аналізі економічних та політичних передумов, що сприяли появі певних ідеологічних модусів, на біографіях авторів літератури подорожей.

Публікації з літературознавчим підходом до описів Кореї у дискурсі подорожей (Чон Инджін, Чо Йонхі, Г. Ко, Ф. Булестекс, Ан Санхун) не дають вичерпної характеристики гетерообразу Кореї через фрагментарність аналізу.

Не існує вичерпних досліджень корейських образів у художній літературі подорожей, а саме у повісті В. Серошевського «Танцівниця Оль-соні», корейській главі роману «Міжзоряний мандрівник» Дж. Лондона, повістях та романах Дж. Гейла, Дж. Перрі, М. Гутапфель, В. А. Нобла, Е. Бейрд, Е. Вагнер. Ці твори розглядалися науковцями в окремих аспектах (Чхве Сонин, Лі Йонин, Чон Хейон, Пак Йонтхе, К. Чаховський, Ю. Тесляр, К. Степник, Кім Тхеджін, Чан Йонхі, Чхве Хеволь, Пак Чонхьон, Лі Інсон, Лі Хьонджу, Ко Єджін, Пан Інсік), однак імагологічний підхід до них не застосовувався.

Отже, у світовій науці вивчення сприйняття корейських реалій іноземними літераторами проводилося здебільшого під історично-культурологічним кутом зору. Дослідження структури та еволюції гетерообразу Кореї у західному літературному дискурсі в імагологічному вимірі здійснювалося лише фрагментарно. Ця

дисертаційна робота покликана компенсувати брак належної комплексної імагологічної інтерпретації корейських образів у літературах західних країн на широкому хронологічному відрізку з урахуванням специфіки літературного процесу різних епох та лінгвокультурних зон.

Хронологія дослідження охоплює період від середини IX ст., коли в арабомовній географічній літературі з'явилася перша згадка про Корею, до початку Першої світової війни у 1914 р., коли зміни у геополітичній ситуації потягли за собою кардинальну трансформацію іміджевої парадигми. Цей часовий відрізок становить особливий інтерес для імагологічних студій, оскільки вивчення репрезентацій корейських традиційних реалій у західній літературі подорожей створює можливість глибше зрозуміти вплив інтелектуальної спадщини минулого на сучасні погляди щодо корейської культури у західному світі, простежити стадії осмислення західними інтелектуалами корейської національної ідентичності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено на кафедрі мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії у межах комплексної наукової теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самотність» (державний реєстраційний номер 11БФ044–01, науковий керівник – доктор філологічних наук, професор Г. Ф. Семенюк). Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 11 від 23 травня 2016 року), уточнено на засіданні Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 7 від 28 лютого 2017 року). Тема дисертації відповідає галузі дослідження «імагологія» паспорту спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство.

Мета дослідження полягає в реконструкції та інтерпретації корейських образів у західній літературі подорожей IX – початку XX ст., аналізі структурних елементів цих образів та визначенні своєрідності репрезентацій корейських реалій у літературних творах західних авторів відповідно до культурної парадигми різних епох.

Реалізація мети потребує виконання таких **завдань**:

— сформулювати власний підхід до вивчення гетерообразу Кореї в літературному дискурсі подорожей, спираючись на аналіз проблематики, термінології й методологічного інструментарію імагології та сучасні наукові погляди на літературу подорожей;

— простежити еволюцію гетерообразу Кореї в дискурсі західної літератури подорожей IX – початку XX ст. відповідно до змін культурного клімату та геополітичної ситуації конкретних історичних періодів;

— дослідити відповідність образів Кореї конвенціям літературних жанрів і напрямів;

— виділити змінні та сталі структурні елементи образів Кореї в західній літературі подорожей IX – початку XX ст.;

— виявити роль інтертекстуальності у формуванні гетерообразів Кореї у

західній літературі подорожей;

— визначити місце образів Кореї, створених західною літературою подорожей у різні епохи, на тлі образу Сходу загалом.

Об'єктом дослідження стали зразки документально-белетристичної та художньої літератури подорожей арабо-мусульманських, європейських, російських та американських авторів IX – початку XX ст., в яких містяться образи Кореї та корейського народу.

Сукупність творів, що розглядаються у дисертації, ми умовно називаємо західною літературою подорожей, таким чином протиставляючи західну культурну зону (арабо-мусульманський регіон, Європа, Росія, Америка), підґрунтям якої є антична та авраамічна духовна спадщина, і культурну зону Північно-Східної Азії (Китай, Корея, Японія), що базується на конфуціанській ідеології та синоцентричному світогляді.

Предметом дослідження є образи Кореї та корейського народу як структурний елемент текстів літератури подорожей, котрі вивчаються у літературному та позалітературному контекстах.

Теоретико-методологічну основу дисертації склали ідеї з теорії імагології (М. Беллер, В. Будний, Г. Дизеринк, Д. Дукич, Дж. Лірссен, Д. Наливайко, Д.-А. Пажо, К. Пернер, С. Пригодій, М. Свідерська, М. Фішер), взаємодії Свого та Іншого в літературному та філософському аспектах (М. Бахтін, М. Бубер, Е. Гуссерль, Ж. Дельоз, Ю. Крістева, Е. Левінас, В. Топоров), теорії літератури подорожей (С. Абрамович, П. Білоус, В. Будний, Дж. Елснер, М. Кемпбелл, Ю. Ковалів, М. Кокер, А. Мейер, К. Томпсон, П. Фусселл, Д. Чіріко, М. Шульгун), співвідношення документального та художнього елементів у дискурсі (П. Адамс, Р. Барт, Ю. Габермас, Ж. Дерріда, Н. Котрельов, Д. Ліхачов, Ю. Лотман, Д. Наливайко, Ц. Тодоров), теорії романтизму та реалізму (Д. Вільянуева, Т. Гундорова, К. Кірнс, Ю. Ковалів, М. Наєнко, Д. Наливайко, Д. Чижевський), зв'язку романтизму та імперіалізму в літературному дискурсі (Е. Болс, П. Кітсон та Т. Фулфорд, Н. Ліск, С. Макдісі), постколоніальної критики (А. Ал-Даббаг, С. Г. Алатас, А. Вахад, Дж. М. Кутсі, М. Л. Пратт, Е. Саїд, Ж.-П. Сартр, Ц. Тодоров, Ф. Фанон), соціології (М. Вебер, В. Ліппман, Г. В. Олпорт, Б. Андерсон).

Методи дослідження. Дисертація ґрунтується на застосуванні специфічного *імагологічного методу*, який полягає в інтерпретації та деконструкції етнообразів Кореї, аналізі констант та змінних елементів у структурі цих образів, визначенні зв'язку між автообразами країн походження письменників та корейськими гетерообразами. *Контекстуальний аналіз* допомагає оцінити значення тексту в історичному процесі, розглянути його рецепцію публікою, його місце в системі міжнародних відносин певної доби. *Діахронічний підхід* та *порівняльно-історичний метод* необхідні для простежування еволюції корейських образів та динаміки взаємодії авто- та гетерообразів. *Дескриптивно-аналітичний метод* покликаний описати історичний, філософський та літературний контексти творення образів Кореї, виявити вплив особливостей епістем різних історичних періодів та лінгвокультурних зон на репрезентації корейських реалій у літературному дискурсі.

Історико-літературний метод служить для аналізу корейських образів у межах жанрів, літературних напрямів, авторських ідіостилів. За допомогою *порівняльно-типологічного методу* ми виділяємо масиви споріднених текстів відповідно до їхньої літературної форми для виявлення специфіки корейських образів у цих групах текстів. При цьому *прагматико-функціональний підхід* використовується для з'ясування призначення твору, відповідності його риторичних засобів цільовій аудиторії. *Інтертекстуальний метод* спрямований на визначення шляхів, якими етнообрази відтворюються у літературному дискурсі. Застосовано також *цивілізаційний підхід*, згідно з яким контакти західних мандрівників із корейськими реаліями уявляються як зіткнення західної цивілізації з далекосхідною (за А. Тойнбі). Для неупередженого аналізу віддзеркалення в літературних образах політичних та ідеологічних суперечностей, що виникали в процесі стосунків між західною цивілізацією та далекосхідною, застосовується *супранаціональний підхід*.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в таких положеннях.

Уперше: застосовано сучасні методи імагології для здійснення комплексного системного вивчення творів літератури подорожей, котрі раніше піддавалися лише фрагментарному аналізу; виділені та охарактеризовані етапи еволюції гетерообразу Кореї у західній літературі подорожей IX – початку XX ст.; визначено вплив жанрових і стилістичних конвенцій на формування образів Кореї у літературному дискурсі; виявлено інтертекстуальні зв'язки у літературі подорожей про Корею; простежено динаміку відносин між автообразами країн походження письменників та гетерообразами Кореї. *Уточнено:* методику імагологічних досліджень; зміст поняття «література подорожей». *Набули подальшого розвитку:* уявлення про вплив позалітературних факторів на творення гетерообразів; термінологічний апарат імагології, а саме запропоновано новий термін «імагомотив».

Теоретичне значення роботи. Дисертація є внеском у розвиток літературної імагології та постколоніальних студій. До українського наукового обігу залучається значний корпус маловідомих документально-художніх та художніх текстів. Результати дисертації можуть бути використані у компаративних дослідженнях, присвячених образам східних країн у західному літературному дискурсі.

Практичне значення результатів дослідження полягає у застосуванні їх під час підготовки навчальних програм курсу «Образ Кореї в західній літературі» для студентів 4 курсу ОР «Бакалавр» Інституту філології спеціалізації «Корейська філологія та переклад», курсу «Схід – Захід: літературні та крос-культурні взаємини (за регіональним спрямуванням)» для студентів 2 курсу ОР «Магістр» Інституту філології спеціалізації «Сходознавчі студії», а також для студентів інших філологічних та історичних спеціальностей сходознавчого напрямку, що сприятиме підготовці кваліфікованих фахівців-кореезнавців і розвитку сходознавства в Україні.

Особистий внесок здобувача. Усі результати дисертаційного дослідження отримані автором самостійно.

Апробація роботи здійснена на 12 наукових конференціях, з яких 4 відбулися за кордоном: Другій міжнародній науковій конференції «Китай, Корея, Японія: методологія та практика інтерпретації культур» (Київ, 2011), Всеукраїнській

науковій конференції «Ярослав Дашкевич і українське сходознавство» (Львів, 2011), XVI науковій конференції корєєзнавців Росії та країн СНД «Корєєський півострів: на порозі змін» (Москва, 2012), Всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених «Людина і соціум у контексті проблем сучасної філологічної науки» (Київ, 2012), Міжнародній науковій конференції ім. проф. Сергія Бураго «Мова і культура» (Київ, 2012, 2015), Міжнародній науковій конференції «Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність» (Київ, 2012), X конференції Європейської спілки молодих учених-корєєзнавців (Korean Studies Graduate Students Convention in Europe) (Гельсінкі, 2013), XVII науковій конференції корєєзнавців Росії та країн СНД «Корєя: уроки історії та виклики сучасності» (Москва, 2013), II З'їзді молодих сходознавців країн СНД (Баку, 2013), Міжнародній науковій конференції «Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми» (Київ, 2014), Міжнародній науковій конференції «Корєєзнавство у Східній Європі: сучасність і перспективи» (Київ, 2016).

Публікації. За результатами дисертації опубліковано 16 наукових статей, з яких 9 статей надруковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у фаховому виданні України, зареєстрованому в міжнародних наукометричних базах, 5 статей – додаткові публікації, вміщені у збірниках матеріалів конференцій, 1 стаття – у зарубіжному періодичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (249 позицій), списку літературних джерел (97 позицій) і додатку. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, з них – 172 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** наведено обґрунтування актуальності теми, огляд ступеня вивченості проблеми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання, описано наукову новизну, методи дослідження, теоретичне і практичне значення роботи, подано відомості щодо апробації результатів та структури дисертації.

Перший розділ «Стратегії дослідження гетерообразу Корєї у літературному дискурсі подорожей» присвячено опису завдань та понятійно-термінологічного апарату сучасної імагології, огляду стану сучасних імагологічних досліджень в Україні, характеристиці літератури подорожей як об'єкту імагологічних студій, проблематиці дефініції літератури подорожей та типології матеріалу дисертаційного дослідження.

Підрозділ **1.1. «Літературна імагологія: теоретичні засади»** на основі аналізу праць теоретиків імагології (Ж.-М. Карре, М.-Ф. Гійяра, Г. Дизеринка, Д.-А. Пажо, Дж. Лірссена, М. Фішера, М. Беллера, М. Свідерської, Д. Дукича, Д. Наливайка, В. Будного) висвітлює ключові етапи розвитку імагологічної думки в Європі та в Україні, окреслює коло зацікавлень імагології та роз'яснює зміст термінів, якими послуговується ця галузь.

Імагологія є міждисциплінарним напрямом літературної компаративістики, що зосереджується на репрезентаціях Свого та Іншого у літературному дискурсі. Головним завданням імагології є деконструкція стереотипних національних образів, до яких науковці ставляться як до уявних дискурсивних конструктів, а не відбитків реальності. Аналіз структури й функціонування етнообразів у літературних текстах вимагає приділення значної уваги не лише поетикальним особливостям, але й позалітературним чинникам, таким як культурний і політичний контекст.

Термінологічний апарат імагології недостатньо розроблений і потребує подальшої конкретизації та удосконалення. Відчутним недоліком є неоднозначність і недостатнє різноманіття термінів, пов'язаних зі структурою етнообразів. Для часткового заповнення цієї термінологічної лакуни у дисертації запропоновано поняття «імагомотив» — найпростіший тематичний компонент етнообразу, що відтворюється у текстах і формує літературну традицію репрезентації конкретного народу чи країни.

В українській науці імагологія набуває все більшої актуальності. У різноаспектних літературознавчих дослідженнях учені вдаються до імагологічного підходу, як правило, у комплексі з іншими методами, розширюючи таким чином коло застосування імагології. Українські імагологічні дослідження стосуються літературного діалогу між Україною та країнами світу (Д. Наливайко, С. Пригодій, К. Константиненко, О. Погребняк, З. Алієва, О. Козлітіна), літературного процесу українського пограниччя (О. Сухомлинов, М. Брацка, О. Зимомря), віддзеркалення міжкультурної взаємодії у різноманітних національних літературах, зокрема Заходу і Сходу (В. Орехов, Н. Черниш, С. Рибалкін), проблем транскультурної ідентичності та гібридного письменства (О. Вознюк, Є. Прасол, Т. Надута, О. Усенко) тощо.

Література подорожей, що є простором зустрічі й порівняння Свого та Іншого, привертає особливу увагу імагологів потенціалом для формування і відтворення етнообразів. Однак подорож є специфічним видом словесності – вона розташована між полюсами мистецтва і документальності. Оскільки імагологія є відгалуженням літературознавства і працює з художніми образами, виникає необхідність довести правомірність звернення до подорожей у межах літературознавчої розвідки. Цьому присвячено підрозділ **1.2. «Література подорожей в імагологічних дослідженнях»**. У ньому показано, що в сучасному літературознавстві не існує чіткого загальноприйнятого розуміння подорожі як літературного явища. Переважає погляд на літературу подорожей як на окремий жанр (С. Абрамович, Д. Наливайко, О. Деремедведь, М. Кемпбелл, М. Кокер, Д. Чіріко) або метажанр (Ю. Ковалів, М. Шульгун), але подорож розглядається також як сукупність різножанрових текстів (Я. Борм, А. Мейер, К. Томпсон) або літературний прийом (С. Абрамович).

Проміжне розташування літератури подорожей між художньою словесністю та документалістикою становить окрему проблему. Частина науковців (М. Бахтін, Л. Гінзбург, П. Адамс, П. Білоус) не визнають за фактуальною літературою статусу художніх текстів, але указують на тісний зв'язок таких текстів із суто художніми жанрами, на їхню важливу роль у процесі еволюції красного письменства. Низка дослідників (Ю. Лотман, Н. Котрельов, Д. Наливайко, Д. Ліхачов, Л. Гінзбург,

А. Мейер, К. Томпсон) наголошують, що література подорожей, особливо домодернової епохи, коли не існувало різкого протиставлення фактуальності й мистецтва, завжди містить поетикальну складову. Доцільність включення будь-яких типів літератури подорожей до сфери літературознавчих студій може бути додатково обґрунтована міркуваннями філософів-постмодерністів (Ж. Дерріда, Ц. Тодоров, Р. Барт, Ю. Габермас), котрі відмовляються від опозиції літератури та нелітератури і називають всі акти мовлення єдиним текстом, в якому переплітаються правда і вимисел, науковий і художній підходи.

На основі аналізу визначень літератури подорожей, сформульованих українськими та зарубіжними науковцями, дисертанткою пропонується власна дефініція літератури подорожей і типологія творів, розглянутих у дослідженні гетерообразу Кореї. У дисертації застосовується підхід до подорожі як до типу літературного дискурсу, що охоплює різноманітні літературні форми (лист, щоденник, дорожні нотатки, спогади, звіт про подорож, трактат, тревелог, повість, роман тощо). Дискурс подорожі може бути заснований не лише на хронотопі шляху, але й суто на мотиві чужоземного локусу (дія відбувається в іншій країні), і характеризується стилістичною та наративною свободою. Важливою рисою дискурсу подорожей є його інформативна функція, що реалізується в орієнтації на достовірність викладу та значній вазі дескриптивності у тексті.

Усі твори, використані у дисертації для аналізу етнообразу Кореї в літературі подорожей, побудовані на поєднанні фактуальності та художнього підходу. Більшість становлять документально-белетристичні твори, що ґрунтуються на реальному досвіді подорожей, інтертекстуально запозиченому з чужих текстів (Л. Фройс, Ж. Родріґес, М. Річчі, М. Мартіні, Ж.-Б. Дюальд, К.-Ш. Далле та ін.) або здобутому авторами особисто (Дж. Пано Карпіні, Г. Рубрук, Г. Гамель, Б. Голл, К. Гюцлаф, І. Гончаров, П. Ловелл, І. Бішоп, Г. Ундервуд, Н. Гарін та ін.). Документально-белетристичні реальні подорожі завдяки наявності в них наративної динаміки, художньої образності, психологізму, композиційного задуму зближуються з повістю та романом. Мистецька природа літератури подорожей проявляється у перетворенні емпірично пізнаваної реальності у художній світ за допомогою рефлексії та уяви автора. Письменник фільтрує факти, komponує їх відповідно до творчого задуму та ідеологічних настанов, вдається до перебільшень та узагальнень. Він виносить оцінні судження, що визначаються його суб'єктивним сприйняттям та культурною традицією, до котрої він належить. Найвищого ступеня естетична переробка емпіричних даних досягає у художній прозі В. Серошевського, Дж. Лондона, Дж. Гейла, А. Нобла, Е. Вагнер та ін. Хоча у цих текстах фігурують вигадані персонажі та події, вони завжди ґрунтуються на мистецькому осмисленні власних та чужих вражень від корейських реалій.

У другому розділі «**Етапи формування гетерообразу Кореї у західній літературі подорожей IX–XVIII ст.**» розглядається еволюція уявного дискурсу про Корею в часи, коли через спорадичність контактів із Кореєю її етнообраз формувався в літературі подорожей здебільшого шляхом інтертекстуальних запозичень.

У підрозділі **2.1. «Ранні гетерообрази Кореї у західному дискурсі подорожей»** проаналізовано образи Кореї в арабо-мусульманській географічній літературі IX–XV ст. і повідомленнях європейських мандрівників XIII ст.

Гетерообраз Кореї в арабомовній географічній літературі частково ґрунтується на реальній інформації, однак в ньому переважає уявна інтертекстуальна природа. Корея зображується утопічною багатою і щасливою країною. Встановлено, що гетерообраз Кореї в арабській географічній літературі споріднений із концепцією Островів блаженних, детально розробленою античними та елліністичними авторами (Гомер, Гесіод, Платон, Плутарх, Страбон, Птолемей та ін.). Також показано, що описи Кореї у мусульманських географів відповідають конвенційним нормам арабського літературного жанру міраблій (*аджа'іб*), якому притаманне змішання достовірного з чудесним, наукового підходу з художнім вимислом.

Дж. Плано Карпіні та Г. Рубрук, посли європейських правителів до монгольських ханів, наводять стислі епізоди про зустрічі з корейськими посланцями в Китаї в XIII ст. Неможливість безпосередньо спілкуватися з корейцями сприяла формуванню у творах Дж. Плано Карпіні та Г. Рубрука етнообразу, заснованого переважно на візуальному сприйнятті. Увага письменників приділена опису незвичних костюмів корейських послів, спостереженням за їхньою поведінкою і проявами зверхнього ставлення монгольського хана до них.

Підрозділ **2.2. «Європейські описи Кореї крізь призму японського світогляду»** досліджує трансляцію японських візій Кореї у доробку європейських місіонерів та службовців торговельних місій, що працювали на теренах Японії в XVI–XVIII ст. Ці письменники не мали безпосередніх контактів із корейцями й не бували в Кореї особисто, тому були обмежені лише інформацією з японських джерел. Втім, тональність повідомлень місіонерів та комерсантів відрізняється.

Єзуїти Г. Вілела та Л. Фройс конструюють позитивний образ Кореї, змальовуючи її населення вправними ремісниками та відважними гордовитими воїнами. Корейський народ у творах місіонерів постає носієм розвинених технологій та етичної системи, подібної, з одного боку, до європейських уявлень про лицарські чесноти, а з іншого – до самурайського кодексу. Стратегія зближення характеристик корейців, європейців та успішно навернених у християнство японців спрямована на доведення перспективності майбутньої місіонерської роботи в Кореї.

У записах службовців європейських факторій в Японії Р. Кокса, А. Клеєра, Е. Кемпфера представлено позицію, згідно з якою японський *сьогун* позиціювався як авторитетний милостивий володар, що надає Кореї, своєму васалу, надійну протекцію від іноземних загарбників та щедро винагороджує за вірність. Підтримку європейськими авторами японських імперських амбіцій щодо Кореї можна трактувати як прагнення закріпитися в Японії для подальшої комерційної діяльності.

У підрозділі **2.3. «Мемуари Г. Гамеля (XVII ст.): враження самовидця»** розглядається гетерообраз Кореї у першому в історії творі, котрий містить розгорнутий опис Кореї автором, що побував там особисто. На сприйняття корейського життя голландським моряком Г. Гамелем значною мірою вплинули трагічні обставини його перебування в країні. Після корабельної аварії члени

команди опинилися у тривалому полоні, де були змушені терпіти злидні, сваволлю чиновників і надокучливу цікавість місцевих. Хоча Г. Гамель і наводить подекуди епізоди доброзичливого ставлення корейців до полонених і дає позитивні оцінки деяких реалій, образ Кореї у тексті в цілому непривабливий: це бідна країна, недоброзичлива до іноземців, де панують варварські аморальні звичаї. Автор намагається справити враження об'єктивності, але активно редагує реальність, збираючи у спогадах здебільшого факти, покликані шокувати європейських читачів. Негативна валоризація гетерообразу Кореї пояснюється прагматичними цілями Г. Гамеля, який намагався викликати у читачів співчуття до своїх поневірянь у язичницькій країні та виправдати команду за втрату судна і товарів.

У підрозділі **2.4. «Уявлення про Корею в контексті взаємодії європейських країн із Китаєм»** показано особливості поглядів на Корею європейських письменників XVII–XVIII ст. в процесі вивчення ними китайської культури.

Єзуїтські місіонери, що служили в Китаї у XVI–XVIII ст., дотримувались так званої «політики акомодациї», яка полягала у зануренні отців у китайські традиції й наближенні до китайського світогляду. Ось чому гетерообраз Кореї у їхніх творах є копією образу, змодельованого на той час китайськими авторами. М. Річчі, А. Семеду, М. Мартині, Ж.-Б. Режі, відповідно до синоцентричної ідеології, приділяли Кореї вкрай мало уваги у своїх працях, змальовуючи її як периферійну державу, що здавна залежить від Китаю в культурному та військовому аспектах і не має власної національної ідентичності.

Твори єзуїтів користувалися в Європі значним авторитетом і в епоху Просвітництва сприяли культивуванню захоплення китайською цивілізацією. Китай, в ідеалізованому ключі змальований єзуїтськими письменниками, вважався взірцевою державою, завдяки навчанню в якій можна виправити вади західного суспільства. Корея представлена у компіляції Ж.-Б. Дюальда (1735 р.) прецедентом такого «перевиховання». Це «сумлінний учень» Китаю, що позбавився дикунства шляхом шанобливого переймання китайської моралі та мудрості. У драмі Вольтера «Китайський сирота» шляхетні корейці протиставляються варварам-монголам, котрі ще не зазнали благотворного впливу китайської культури.

Третій розділ «Корейський текст літератури подорожей “довгого XIX століття”» присвячено документально-белетристичній та суто художній літературі подорожей кінця XVIII – початку XX ст. («довгого XIX століття» за теорією Е. Гобсбаума). В цей період відбувалося активне інтелектуальне освоєння Кореї західними мандрівниками. Досліджується вплив романтизму і реалізму, наукової парадигми того часу, орієнталістичного світогляду (за Е. Саїдом) та стратегії «культурного» імперіалізму (або «антизавоювання» за М.-Л. Пратт) на творення корейських образів.

У підрозділі **3.1. «Література подорожей про Корею в культурному контексті “довгого XIX століття”»** наведено стислу характеристику текстового корпусу літератури подорожей про Корею кінця XVIII – початку XX ст. З опорою на концепції провідних науковців (Е. Саїд, Р. Шваб, Н. Ліск, С. Макдісі, Е. Болс, Д. Вільянуева, К. Кірнс, Д. Чижевський, М. Наєнко, Д. Наливайко, Т. Гундорова та

ін.) окреслено культурний контекст цієї епохи, який визначався творчими системами романтизму і реалізму та ідеологією «культурного» імперіалізму, спрямованою на «перевиховання» неєвропейських країн.

У підрозділі 3.2. «*Романтичні та реалістичні домінанти документально-белетристичної літератури подорожей*» вивчаються поетикальні особливості літератури подорожей про Корею, їх зв'язок із засадами «культурного» імперіалізму.

Романтичне захоплення далекими й незвичайними країнами віддзеркалюється в описах Кореї у вигляді ставлення до неї як до казково-міфічного простору, що різко контрастує із західною буденністю. Ефект мандрівки у привабливий, хоча й дещо моторошний, чарівний світ створюється за допомогою переліку ексцентричних деталей, мотивів сну і занурення у далеке минуле, алюзій на біблійні, античні та казкові образи. Письменники акцентують на нелінійності корейського історичного часу: країна застигла в минулому і лише відтворює старе. Деякі автори ідеалізують національну специфіку традиційної Кореї і висловлюють жаль із приводу її майбутнього знищення впливом західної цивілізації, хоча визнають ці зміни невідворотними й безумовно корисними.

Важливим компонентом гетерообразу Кореї є характеристики природних та культурних ландшафтів, в яких романтичні та реалістичні принципи також підпорядковані риториці «культурного» імперіалізму. Західні мандрівники керувалися здебільшого класичними естетичними критеріями мальовничого краєвиду. Ступінь мальовничості залежить від наявності рослинності, водойм та ознак людської присутності. Ці елементи посилюють враження затишності прирученої Природи, доброзичливої до людини, та водночас свідчать про наявність у країни економічного потенціалу. З іншого боку, корейські скелясті гори, непридатні для утилітарного освоєння людиною, змальовані суворими й непривітними. Образ гір конструюється з мотивів смерті та жаху і символізує безплідність та приреченість традиційної корейської культури. Корейські природні та культурні ландшафти здебільшого дратують і розчаровують західних письменників монотонністю, яка служить додатковим свідченням відсталості країни.

Романтична ідеалізація природного способу життя корейців виражається у формулюванні в дискурсі подорожей категорії корейського культури природи. Автори літератури подорожей доходять висновку, що пошана до природи та єднання людини з нею є вагомими компонентами корейської духовно-естетичної діяльності та побутових практик. У багатьох творах складається образ корейського селянства як шляхетних напівдикунів, що живуть у гармонійному замкненому світі, не зіпсутому західною цивілізацією. При цьому критична тональність, властива реалістичному підходу, орієнтується на знецінення культури природи з метою підтвердити тезу про занепад Кореї. Схильність корейців всіх верств населення до аскетизму в побуті показана як ознака примітивності економіки, а деякі аспекти природного способу життя суперечать християнській моралі. Письменники проголошували, що корейцям необхідні контроль та просвіта з боку прогресивних країн.

Реалістична орієнтація літератури подорожей «довгого ХІХ століття» на детальний розгляд корейської духовної та матеріальної культури співпрацювала з науковим підходом. Торкаючись питань історії, етнографії, соціології, економіки, письменники наголошували на різноманітних аспектах нераціональності корейського життя і змальовували картину стагнації всіх його сфер. Вони дорікали корейцям за копіювання китайських культурних взірців, відсутність інтересу до релігії, надмірний колективізм, приниження жінок, пасивність в економічних питаннях тощо. Європоцентрична позиція та стереотипи, породжені науковим расизмом, надавали дописам мандрівників патерналістського тону. Більшість авторів не дотримуються наукової неупередженості, на яку претендують, і дозволяють собі насмішки з корейців, порівняння їх із тваринами, демонструють гидливе ставлення.

Письменники ставили собі за мету не лише виділити маркери інакшості Кореї, але й показати, що корейському Іншому притаманні й риси, які споріднюють його із західним Своїм. Деякі мандрівники вдавалися до стратегії симіляризації: порівнювали корейські реалії з образами європейської культури, твердили, що за характером корейці подібні до європейців, вводили до наративу позитивних персонажів-корейців, що цікавляться Заходом і почали практикувати нові звичаї. Таким чином література подорожей демонструвала, що Корея здатна ефективно сприйняти цивілізаційний вплив великих держав.

Реалістична націленість на ефект правдоподібності реалізується через прямі та приховані інтертекстуальні елементи. Мандрівники узгоджують свої твори з текстуальною традицією, щоб не суперечити усталеній епістемі.

У підрозділі **3.3. «Корея у просторі художньої літератури подорожей»** подано аналіз творів красного письменства початку ХХ ст., досліджено генетичний зв'язок цих текстів із документально-белетристичною літературою подорожей.

Видатний польський літератор В. Серошевський у повісті «Танцівниця Ольсоні» (1906 р.) артистично змальовує широкий спектр корейських реалій і створює галерею стереотипних персонажів, базуючись на власних враженнях від поїздки до Кореї та опініях попередників. Герої повісті є художніми втіленнями атрибутів, що їх приписували корейському народові конвенційні норми орієнталістичного дискурсу: консерватизму, забобонності, корумпованості, недовіри до іноземців, приниження жінок. Особливість авторської позиції В. Серошевського полягає у показі наявності серед корейців громадян із високим рівнем політичної свідомості, яка підштовхує їх докладати зусилля для реформування країни, відстоювання її незалежності.

Американський письменник Дж. Лондон звертається до корейських сюжетів у новелі «Ніс для імператора» (1906 р.) та в одній з глав роману «Міжзоряний мандрівник» (1914 р.). Поштовхом для написання цих творів Дж. Лондону послужило не лише знайомство з корейською культурою під час особистої мандрівки півостровом, але й студіювання доробку інших авторів, зокрема голландця Г. Гамеля. Сатиричний пафос «Носу для імператора» спрямований на традиційні для дискурсу подорожей теми – жорстоке свавілля корейських

чиновників, наївність та забобонність населення. У «Міжзоряному мандрівнику» Дж. Лондон опрацьовує мотив сильної особистості, типовий для його творчості в цілому. Головний герой потрапляє у свої попередні народження в різних країнах та епохах, проявляючи у складних ситуаціях незламність та волю до життя. Корейська глава роману є частиною масштабного художнього задуму, але водночас і достатньо автономною сюжетною конструкцією. Композиція цього епізоду, надзвичайно багатого на екзотичні подробиці корейського побуту, є інтертекстуальним колажем, де перипетії та судження з реальних подорожей Г. Гамеля та самого Дж. Лондона поєднуються з вигаданою історією європейця на ім'я Адам Стренг. Стренг є персоніфікацією переваги західної людини над азіатами в силі духу, витривалості, інтелекті. Він показаний героєм-переможцем, який не намагається влитися у місцеве суспільство, прийнявши його систему цінностей, а протистоїть йому і доводить свою зверхність.

Художні твори англомовних місіонерів – «Початок» Дж. Гейла (1904 р.), «Чильгопі, або Радісний» Дж. Перрі (1906 р.), «Найщасливіша дівчинка в Корей» М. Гутапфель (1911 р.), «Іхва» В. А. Нобла (1906 р.), «Світанок в Корей» Е. Бейрд (1909 р.), «Пан Кім» і «Покчомі» Е. Вагнер (1909, 1911 рр.) – написані на основі вражень від спілкування з корейцями та містять автобіографічні елементи. Місіонерська проза виражає ідею про можливість переходу Корей до «справжньої цивілізованості» лише за умови прийняття тубільцями християнства. Письменники-місіонери за допомогою сентиментальних зворушливих сюжетів та підкресленого психологізму демонстрували, як корейці потерпають від язичницьких звичаїв. Тубільна культура репрезентована в місіонерському дискурсі через мотиви фізичних патологій та соціально-культурних вад. Зустріч корейців із проповідниками зображається у вигляді першого кроку на шляху до тілесного та духовного зцілення. Західні місіонери у творах рятують тубільців від недуг і навчають істинній вірі, котра дисциплінує, звільняє від страху, стимулює до активної праці, допомагає налагодити стосунки в сім'ях. Місіонерська проза значну увагу приділяє конструюванню автообразу західних проповідників: доброзичливі й альтруїстичні персонажі-місіонери уособлюють милосердя «культурного» імперіалізму до Корей.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** узагальнено результати дослідження гетерообразу Корей у західній літературі подорожей ІХ – початку ХХ ст. як частини уявного дискурсу, згідно з теоретично-методологічними засадами літературної імагології.

1. Виявлено, що в період ІХ – початку ХХ ст. етнообраз Корей у літературах західних країн зустрічається винятково у творах, що можуть бути віднесені до дискурсу літератури подорожей. Література подорожей ставить за мету правдиве описання чужих країн, але ніколи не буває точним відбитком реальності. Текст літератури подорожей моделює уявний дискурс, який фільтрує і трансформує емпірично здобуті факти. Відбір і способи репрезентації цих фактів детермінуються культурно-політичним контекстом, літературними конвенціями.

Встановлено, що у межах конкретних історичних чи літературних епох образ

Кореї творився із залученням обмеженого набору типових традиційних мотивів і кліше. Втім, у результаті критичного огляду теоретичних здобутків імагології виявлено лакуну в термінології на позначення структурних елементів етнообразів. Оскільки аналіз еволюції гетерообразу Кореї вимагає зосередження на варіативності його складу, було запропоновано новий термін – імагомотив. Під ним ми розуміємо мінімальний тематичний компонент етнообразу, що повторюється у різних творах.

2. З'ясовано, що еволюція гетерообразу Кореї протягом IX – початку XX ст. відбувалася відповідно до змін філософської та наукової парадигм і геополітичної ситуації, а також залежала від характеру стосунків між країнами походження авторів конкретних творів та корейськими державами.

Спорадичність контактів між арабо-мусульманською лінгвокультурною зоною та Корейським півостровом, відсутність причин для політичного чи комерційного суперництва, важкодоступність Кореї спричинили появу позитивного гетерообразу Кореї в арабомовній географічній літературі IX–XV ст. Оскільки арабські середньовічні географічні уявлення базувалися на античній традиції, Корея у творах арабських географів змальована як східний відповідник Островів блаженних.

У XIII ст. монахи Дж. Пано Карпіні та Г. Рубрук створили на базі європейського середньовічного світогляду образ Кореї як загадкової периферії християнської Ойкумени, нейтральний образ невідомої країни на кінці світу. Етнообраз Кореї у Дж. Пано Карпіні та Г. Рубрука поверхневий, що пояснюється відсутністю контактів між Європою і Кореєю та схильністю авторів нехтувати вивченням цієї країни через її васальний статус стосовно монгольських ханів.

Літературний доробок єзуїтів, що служили у XVI–XVIII ст. на теренах Китаю, конструє опосередкований образ Кореї на базі китайських опіній. Той факт, що цей образ був нейтральним, чи радше позитивним, також пояснюється відсутністю зв'язків між Заходом і Кореєю. Корея залишалася поза сферою інтересів єзуїтських письменників унаслідок уявлення про неї як про частину Китаю, а не автономну державу. Зазирнути всередину Кореї можна було тільки крізь призму китайських уявлень про неї. Єзуїти зображували Корею у схвальній тональності: вірним васалом китайських імператорів та здібним учнем китайської цивілізації. Такий образ Кореї циркулював також у європейській літературі епохи Просвітництва (XVIII ст.) на хвилі захоплення Китаєм.

Європейські місіонери та службовці, що перебували в Японії у XVI – першій половині XVIII ст., транслюють японські візії, які полягали у претензіях на володарювання над Кореєю та зображенні її державою з розвиненою культурою, але слабкою у військово-політичному аспекті.

Трагічний досвід перебування у Кореї в середині XVII ст. голландського моряка Г. Гамеля вплинув значною мірою на гетерообраз країни в його мемуарах: Корея, що дотримувалася самоізоляції, змальована недобррозичливою до іноземців, а її звичаї – здебільшого варварськими та аморальними. Непривабливість образу Кореї у творі Г. Гамеля пов'язана не лише з обставинами його життя, а й із прагматичними висновками щодо її безперспективності для європейської комерції.

В кінці XVIII – на початку XX ст. («довгому XIX столітті») репрезентації

корейських реалій у літературі подорожей визначалися європоцентричною позицією, імперіалістичним експансіонізмом, ідеями соціального дарвінізму та лінійного прогресу. У цей час корейські образи були суперечливими, сформувався численні імагеми (за Дж. Лірссеном) – полярно протилежні твердження щодо характеру корейців. У дискурсі цього часу виразно проявляється взаємодія гетерообразу Кореї з автообразами західних держав. Виставляючи Корею занепадою країною, останні позиціювали себе її шляхетними вчителями та рятівниками.

3. Встановлено, що у деяких випадках гетерообразу Кореї формувалися у дискурсі подорожей за законами жанрових і стильових конвенцій.

Характерна риса арабського літературного жанру міраблій (*аджа'іб*) – тяжіння до чудесного і незвичайного – у гетерообразі Кореї проявляється у зверненні до топосів Золотого віку та Островів блаженних.

Документально-белетристична та художня література про Корею «довгого ХІХ століття» демонструє еkleктичне поєднання елементів реалістичного та романтичного стилів. Література подорожей про Корею заснована на таких засадах романтизму як описи химерної чужої країни, зацікавлення пейзажами, захоплення «природним» життям тубільців, образ котрих зближується з кліше «шляхетних дикунів», співчуття до страждань корейського народу та висловлення сподівань щодо покращення його долі, прагнення описати емоційний стан персонажів, ідеалізація представників нижчих верств суспільства, чітке протиставлення добра і зла. Але водночас вона тяжіла до принципів реалізму: документального і детального опису всіх побутових аспектів, навіть тих, що здатні викликати відразу, зображення типових представників різних соціальних верств, аналізу зв'язку політичних та релігійних поглядів корейців з їхніми соціальними умовами, пошуку закономірностей розвитку корейського суспільства та шляхів розв'язання його проблем. Реалістичний аспект при цьому нерідко поєднується з науковим підходом у галузях історії, етнографії, економіки, релігієзнавства тощо. Одночасно метод реалізму виступає інструментом імперіалістичної ідеології, покликаним довести тезу про занепад Кореї.

4. У структурі гетерообразів Кореї, притаманних дискурсу літератури подорожей, виділено низку елементів (імагомотивів та імагем).

Імагомотив віддаленої, важкодоступної та загадкової країни, породжений спорадичністю контактів із Кореєю та браком інформації про неї, характерний для літератури до «відкриття» Кореї у 1876 р., після котрого почалось інтенсивне накопичення емпіричних знань про Корею.

Імагомотив процвітання реалізується в арабських текстах у міфічно-чудесній тональності через топоси золота, щедрих ґрунтів та цілющого повітря. У творах єзуїтів у Японії та Китаї ХVІ–ХVІІІ ст. та у мемуарах Г. Гамеля цей імагомотив лежить у реалістично-практичній площині й формулюється як багатство на природні ресурси, родючість землі, майстерність у ремеслах та сприятливий клімат. У літературі «довгого ХІХ століття» цей імагомотив зберігається, але звучить як вираження не актуального становища (добробут Кореї – у минулому), а потенційного (Корея здатна досягти процвітання завдяки підтримці Заходу), і вкупі

з імагомотивом бідності та відсталості формує імагему.

Імагомотив вірного васала Китаю тісно пов'язаний з імагемою, в якій протиставляються твердження про високу культуру корейців, що виражається у пошані до китайських наук і мистецтв, та про відсутність у корейців власної культури. Він споріднений з імагомотивом відлюдництва, тобто небажання контактувати з іноземцями.

Імагомотив варварства виражається у двох варіаціях. У текстах єзуїтів XVI–XVIII ст., що транслюють китайські уявлення, варварство корейців представлене у невідповідності їхніх звичаїв китайським нормам. З іншого боку, маркери варварства в літературній традиції «довгого XIX століття» полягають у невідповідності корейського способу життя європейським моральним та побутовим стандартам.

Взаємодія романтичного та орієнталістичного світоглядів у документально-белетристичній літературі подорожей «довгого XIX століття», що проявляються, відповідно, у захопленій екзотизації та різкій критиці, зумовила появу численних імагем: аскетичність – непомірність; турботливість до родичів – знуцання з жінок; гостинність до мандрівників – непривітність до іноземців; працелюбність – лінощі; любов до природи – жорстокість до тварин; колоритність – монотонність.

5. Доведено, що західній літературі подорожей про Корею притаманна інтертекстуальність. Будучи літературними тропами, імагомотиви відтворювались у межах текстуальних традицій: в арабській географічній літературі містяться алюзії на античну міфологію та поезію; твори єзуїтів, що служили в Китаї та Японії, ретранслюють образи з китайських та японських джерел; у текстах XVIII–XIX ст. знаходимо велику кількість непрямих цитат із творів попередників; Дж. Лондон користується матеріалами Г. Гамеля як канвою для свого роману; проза В. Серошевського та англомовних місіонерів початку XX ст. містить ремінісценції на документально-белетристичний дискурс подорожей.

6. Вивчення відповідності гетерообразів Кореї різних епох образу Сходу загалом показало, що до «довгого XIX століття» корейський топос займав вкрай обмежене місце у дискурсі подорожей через брак емпіричної інформації.

У творах XIII ст., незважаючи на тенденцію тогочасної європейської літератури зображувати Схід як вмістилище чудес, корейці представлені без гіперболізованих казкових атрибутів. Місіонери та службовці, що перебували у XVI–XVIII ст. в Японії та Китаї, а також автори доби Просвітництва не творили власного гетерообразу Кореї, заснованого на європейському світогляді, а транслювали японські та китайські візії, в яких Корея уявлялась периферією відповідного політично-культурного центру. Мемуари Г. Гамеля, написані у XVII ст., в часи закладання фундаменту капіталістичної глобальної системи, провіщають настрої «довгого XIX століття», котре відзначилося європоцентризмом, експансіоністськими амбіціями великих держав та формулюванням різкої опозиції Сходу і Заходу. У творах подорожей «довгого XIX століття» Корея репрезентована письменниками як діаметральна протилежність західної цивілізації. В цей період гетерообраз Кореї цілком вкладається в орієнталістичний шаблон Сходу, що

уявлявся як одноманітний культурний регіон, якому властиві стагнація і нездатність до самостійного прогресу.

7. Дослідження не виявило суттєвої варіативності репрезентацій Кореї залежно від країни походження письменника у синхронічних зрізах різних історичних епох. Це дає нам змогу говорити про Захід у дискурсі подорожей як про метаобраз (спільний автообраз сукупності країн Європи, а також США, Канади та Росії), що розвивався відповідно до змін у світовій геополітиці, науковій парадигмі, культурних процесах. Еволюція автообразу Заходу спричиняла і трансформацію гетерообразів Кореї в європейському, американському та російському дискурсі подорожей у діахронічному вимірі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Українські фахові видання

1. Ковальчук Ю. А. Образ Кореї в європейській літературі подорожей XIII ст. (на матеріалі звітів Дж. П. Карпіні та Г. Рубрука). *Літературознавчі студії*. 2012. Вип. 35. С. 306–312.
2. Ковальчук Ю. А. Генеза корейських образів у художній прозі Дж. Лондона. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. IV (158). С. 257–265.
3. Ковальчук Ю. А. Образи Кореї та корейців у публіцистичній прозі Джека Лондона. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2013. Вип. 1 (19). С. 60–63.
4. Ковальчук Ю. А. Корея в європейській літературі подорожей XVI ст. *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 37. Ч. 1. С. 380–389.
5. Ковальчук Ю. А. Образ Кореї в арабській географічній літературі IX–XV століть. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип. 61. С. 294–304.
6. Ковальчук Ю. А. Європейці в Кореї: образи в документальній та художній прозі XVII – початку XX ст. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2014. Вип. 1 (20). С. 46–48.
7. Ковальчук Ю. А. Зображення Кореї в європейській літературі епохи Просвітництва. *Літературознавчі студії*. 2014. Вип. 43. Ч. 1. С. 301–310.
8. Ковальчук Ю. А. Корейський топос повісті В. Серошевського «Ганцівниця Ольсоні». *Мова і культура*. 2015. Вип. 18. Т. I (176). С. 363–370.
9. Ковальчук Ю. А. Описи Кореї кінця XVIII – середини XIX ст.: між романтизмом та орієнталізмом. *Літературознавчі студії*. 2015. Вип. 44. Ч. 1. С. 251–264.

Зарубіжне фахове видання

10. Ковальчук Ю. А. Представление о культуре природы у корейцев в западной литературе путешествий XIX – начала XX в. *Имагология и компаративистика*. Томск, 2016. № 2 (6). С. 58–68. DOI: 10.17223/24099554/6/3. – ISSN 2409–9554 (Print). Журнал індексується у міжнародній наукометричній базі ERIH PLUS (The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences).

**Українське фахове видання, зареєстроване
у міжнародних наукометричних базах**

11. Ковальчук Ю. А. Корейські ландшафти у сприйнятті західних письменників ХІХ – початку ХХ ст. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2016. № 2 (12). С. 91–97. Журнал індексується у міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, РИНЦ та Google Scholar.

Додаткові публікації

12. Ковальчук Ю. А. Образ Кореї в художественной прозе Дж. Лондона: реальность и творческий вымысел. *Корейский полуостров: накануне перемен. Доклады, представленные на XVI научной конференции корееведов России и стран СНГ. Москва, 29–30 марта 2012 г.* Москва, 2012. С. 306–321.

13. Kovalchuk Yu. Korea in Medieval Muslim Geographers' Works: Ancient Greek Origin of Image. *Proceedings of the 10th Korean Studies Graduate Students Convention in Europe. University of Helsinki, 15–18th July 2013.* Helsinki, 2013. P. 95–102.

14. Ковальчук Ю. А. Корея в описаниях католических миссионеров ХVІ–ХVІІ ст. *Корея: уроки истории и вызовы современности. Доклады, представленные на XVII научной конференции корееведов России и стран СНГ.* Москва, 2013. С. 207–220.

15. Ковальчук Ю. А. Европейцы в Японии и Корею: образы в документальной и художественной прозе ХVІІ–ХХ вв. *Восточные общества: традиции и современность. Материалы II Съезда молодых востоковедов стран СНГ. Баку, 11–14 ноября 2013 года.* Москва–Баку, 2014. С. 500–513.

16. Ковальчук Ю. А. Уявлення про категорію *кульон* у західній літературі подорожей ХІХ – початку ХХ століття. *Тексти доповідей міжнародної наукової конференції «Корєзнавство у Східній Європі: сучасність і перспективи»*. Київ, 2016. С. 142–151.

АНОТАЦІЯ

Ковальчук Ю. А. Гетерообраз Кореї у літературному дискурсі подорожей ІХ – початку ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – К., 2017.

У дисертації в імагологічному аспекті осмислено еволюцію гетерообразу Кореї в документально-белетристичній та художній літературі подорожей. Матеріалом дослідження обрано арабо-мусульманську географічну літературу ІХ–ХV ст., повідомлення європейських мандрівників ХІІІ ст., мемуари моряка ХVІІ ст. Г. Гамеля, доробок європейських єзуїтських проповідників та службовців на теренах Японії та Китаю ХVІ–ХVІІІ ст., твори епохи Просвітництва, фактуальну літературу подорожей кінця ХVІІІ – початку ХХ ст., художню прозу Дж. Лондона, В. Серошевського та англомовних місіонерів початку ХХ ст. Подано огляд термінологічного апарату та методологічної бази імагології, сформульовано новий

термін «імагомотив», охарактеризовано типологічні особливості літературного дискурсу подорожей про Корею і доведено наявність у літератури подорожей потужного імагологічного потенціалу. Висвітлено вплив політичної ідеології, наукової парадигми, філософської думки, літературних напрямів конкретних епох на конструювання візій Кореї у дискурсі подорожей. Виділено і проаналізовано змінні та сталі структурні елементи гетерообразу Кореї. Встановлено інтертекстуальну природу літературних тропів дискурсу подорожей.

Ключові слова: література подорожей, репрезентація Кореї, імагологія, імагомотив, уявний дискурс, гетерообраз, автообраз, літературна традиція.

АННОТАЦІЯ

Ковальчук Ю. А. Гетерообраз Кореи в литературном дискурсе путешествий IX – начала XX века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – К., 2017.

В диссертации в имагологическом аспекте осмыслена эволюция гетерообразу Кореи в документально-беллетристической и художественной литературе путешествий. Материалом исследования послужили образцы арабо-мусульманской географической литературы IX–XV вв., свидетельства европейских путешественников XIII в., мемуары моряка XVII в. Х. Хамеля, творчество европейских иезуитов и чиновников в Японии и Китае XVI–XVIII вв., произведения эпохи Просвещения, фактуальная литература путешествий конца XVIII – начала XX в., художественная проза Дж. Лондона, В. Серошевского и англоязычных миссионеров начала XX в. Приведен обзор терминологического аппарата и методологической базы имагологии, сформулирован новый термин «імагомотив», описана проблематичность определения понятия «литература путешествий», охарактеризованы типологические особенности литературного дискурса путешествий о Корее и доказано наличие у литературы путешествий мощного имагологического потенциала. Трансформация дискурса путешествий о Корее рассматривается с применением междисциплинарного подхода. В диссертации разъясняется влияние политической идеологии, научной парадигмы, философской мысли, литературных направлений конкретных эпох на конструирование образа Кореи в дискурсе путешествий. Выделены и проанализированы переменные и устойчивые структурные элементы гетерообразу Кореи. Установлена интертекстуальная природа литературных тропов дискурса путешествий.

До конца XVIII в. образ Кореи создавался преимущественно путем интертекстуальных заимствований. Гетерообраз Кореи в арабо-мусульманских географических трудах лежит в мифологической плоскости и генетически связан с античной концепцией Островов блаженных. Особенное воздействие на европейскую литературу до конца XVIII в. оказывали японские и китайские источники, представлявшие имперские амбиции этих двух стран. Мемуарам Х. Хамеля

свойственны негативная тональность, вызванная трагическим опытом корейского плена, и высокая концентрация маркеров инаковости корейской культуры.

В период конца XVIII – начала XX в. гетерообраз Кореи определялся творческими методами романтизма и реализма, которые подчинялись таким внелитературным факторам как стратегия «культурного» империализма, ориентированная на христианизацию страны и ее включение в глобальную капиталистическую систему, научное стремление систематизировать знания о мире, европоцентрическое мировоззрение. Идеи о необходимости приобщить Корею к западной цивилизации были воплощены в художественной форме в прозе В. Серошевского, Дж. Лондона, англоязычных миссионеров начала XX в. с помощью эксплуатации мотивов упадка Кореи, выработанных документальной литературой путешествий.

Ключевые слова: литература путешествий, репрезентация Кореи, имагология, имагомотив, воображаемый дискурс, гетерообраз, автообраз, литературная традиция.

ABSTRACT

Kovalchuk Yu. A. Hetero-image of Korea in travel literature discourse of the 9th – the beginning of the 20th century. – Manuscript.

Dissertation for Candidate Degree in Philology, Specialization 10.01.05 – Comparative Literature. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation in imagological aspect interprets the evolution of the hetero-image of Korea in non-fictional and fictional travel literature. The research is based on Arabic geographical treatises of the 9–15th centuries, accounts by European travelers of the 13th century, report by the Dutch author of the 17th century H. Hamel, works by Jesuits and European officials working in the 16–18th centuries in Japan and China, literary texts of the Age of Enlightenment, factual travel writings of the end of the 18th – the beginning of the 20th century, fiction by J. London, W. Sieroszewski, British and American missionaries of the beginning of the 20th century. The thesis presents the overview of the terminology and methodological framework of imagological studies, the characteristics of the typological features of travel literature and the verification of travel literature's imagological potential. The construction of the hetero-image of Korea in travel literature discourse was determined by the influence of political ideology, scientific paradigm, philosophic thought, literary movements of different periods. The research detects changeable and constant elements of the hetero-image of Korea, traces intertextual nature of literary tropes.

Key words: travel literature, representation of Korea, imagology, imagomotif, imagined discourse, hetero-image, auto-image, literary tradition.